

Jarosław Syrnyk, *Nadzór specjalny. Analiza historyczno-antropologiczna działań organów bezpieczeństwa w kwestii tzw. nacjonalizmu ukraińskiego na Podkarpaciu w latach 1947-1989*, Wrocław-Warszawa 2015, pp. 311

Jarosław Syrnyk, *Nadzór specjalny. Analiza historyczno-antropologiczna działań organów bezpieczeństwa w kwestii tzw. nacjonalizmu ukraińskiego na Podkarpaciu w latach 1947-1989*, Wrocław-Warszawa 2015, ss. 311

All issues related to national, ethnic and religious minorities have until recently been referred to as “terra incognita” in Polish historiography. Although the first monographs and articles in this field began to appear after 1989, however, their appeared in a greater number only after 2000. In analyzing the history of minorities, the analysis of secret police activities in the period of the People’s Republic of Poland plays an important role. Jarosław Syrnyk contributed a lot in this respect. The monograph *Nadzór specjalny (Special Surveillance)* was created within the central research project of the Institute of National Remembrance: “Security apparatus for national and ethnic minorities and foreigners” implemented by the Commission for the Prosecution of Crimes Against the Polish Nation. The work was published in 2015 by the publishing house IPN (Institute of National Remembrance) in Wrocław. It consists of five chapters, which are somehow separate parts. The first one is called *Prehistoria* (Prehistory). It consists of three subsections, whose task is to highlight the causes of the Polish-Ukrainian conflict. The analysis of this issue is deepened and goes back to the mid-nineteenth century,

Wszelkie zagadnienia związane z mniejszościami narodowymi, etnicznymi i religijnymi do niedawna jeszcze uchodziły za „białą plamę” w polskiej historiografii. Wprawdzie pierwsze monografie i artykuły z tej dziedziny zaczęły ukazywać się po 1989 r., to jednak prawdziwy ich wysyp nastąpił dopiero po 2000 r. W opracowywaniu historii mniejszości dużą rolę odgrywają analizy działań bezpieki w okresie Polski Ludowej. Duży wkład w tym zakresie wniósł Jarosław Syrnyk. Monografia *Nadzór specjalny* powstała w ramach centralnego projektu badawczego Instytutu Pamięci Narodowej: „Aparat Bezpieczeństwa wobec mniejszości narodowych i etnicznych oraz cudzoziemców”, realizowanego przez Komisję Ścigania Zbrodni Przeciwko Narodowi Polskiemu. Publikacja została wydana w 2015 r. nakładem wydawnictwa IPN we Wrocławiu. Składa się z pięciu rozdziałów, które stanowią niejako osobne części. Pierwszy z nich nosi tytuł *Prehistoria*. Tworzą go trzy podrozdziały, których zadaniem jest naświetlenie przyczyn konfliktu polsko-ukraińskiego. Analiza tej kwestii jest mocno pogłębiona i sięga połowy XIX w., tj. czasu, kiedy powstała i rozwijała się nowoczesna świadomość

when the modern national consciousness of Poles and Ukrainians emerged and developed. The next chapter is entitled *Ramy lokalne (Local Area)*, and it deals with issues related to the national life of Ukrainians in the Podkarpacie region. As can be deduced from its title, it deals with analyzing the development of national consciousness among Ukrainians from the area of the present Podkarpackie Province. Chapters three and four are in the following titles: *Rozpracowania (Infiltrations)* and *Analiza formalna (Formal Analysis)*. The first one is a homogeneous part and shows the activities of the security organs for selected persons belonging to the Ukrainian population. The author has included biographies of people watched by the political police. Chapter Four, unlike the previous one, was divided into four components. The information contained therein relates to the security apparatus: analysis of its staffing resources and working methods, tools and techniques used by officers. It can be stated that the security working "on the Ukrainian question" is presented here from inside.

In a sense, the most interesting is chapter five *Analiza hermeneutyczna (Hermeneutical analysis)*. It was based on quite a novel way of elaborating previously collected data, used in cultural anthropology and in social sciences. Thanks to this treatment, the author was able to draw interesting conclusions that would not have been learned using the methods of a classical historian's workshop.

narodowa Polaków i Ukraińców. Następny rozdział nosi tytuł *Ramy lokalne*, dotyczy zaś zagadnień związanych z życiem narodowym Ukraińców na Podkarpaciu. Jak można wywnioskować z jego tytułu, zajmuje się on analizą rozwoju świadomości narodowej wśród Ukraińców z terenów obecnego województwa podkarpackiego. Rozdział trzeci i czwarty noszą kolejno następujące tytuły: *Rozpracowania* i *Analiza formalna*. Pierwszy z nich stanowi jednolitą część i ukazuje działalność organów bezpieczeństwa wobec wybranych osób należących do ludności ukraińskiej. Autor zawarł tu biogramy osób rozpracowywanych przez policję polityczną. Rozdział czwarty, w przeciwieństwie do poprzedniego, podzielony został na cztery części składowe. Informacje w nim zawarte dotyczą aparatu bezpieczeństwa: analizy jego zasobów kadrowych i sposobów pracy, narzędzi i technik, jakimi posługiwali się funkcjonariusze. Można stwierdzić, że bezpieka pracująca „po zagadnieniu ukraińskim” przedstawiona została tutaj od przysłowiowej kuchni.

W pewnym sensie najciekawszy jest rozdział piąty *Analiza hermeneutyczna*. Oparty został na dosyć nowatorskim sposobie opracowania wcześniej zgromadzonych danych, stosowanym w antropologii kulturowej oraz w naukach społecznych. Dzięki takiemu zabiegowi autor miał możliwość wyciągnięcia interesujących wniosków, które przy zastosowaniu metod klasycznego warsztatu historyka nie zostałyby wyciągnięte.

Niewątpliwie jedną z największych zalet monografii *Nadzór specjalny* jest to, że została ona oparta na materiale

Undoubtedly, one of the greatest advantages of monograph *Nadzór specjalny* is that it was based on source material from numerous state archives and from the Institute of National Remembrance¹. This work differs significantly from the other works dealing with the issues of national and ethnic minorities in Poland after World War II, as it does not present individual events chronologically and thematically, almost day after day. The author sets himself a much bigger goal, namely a full analysis of the activities of security authorities on the so called Ukrainian nationalism in the Podkarpacie region between 1947-1989. It begins with presenting the causes of the conflict between Ukrainians and Poles. The author gives significance to the genesis of national ideologies that developed in the second half of the nineteenth century. This treatment can irritate a person with knowledge in the field. In the textual manner, without going into details, J. Syrnyk presented the process of the formation of the Ukrainian people. However, it was necessary for readers who did not know the course of the Ukrainian national consciousness. This

¹ Archives of New Files (AAN), State Archives in Rzeszow (APRz), State Archives in Wrocław (APWr), Archives of the Institute of National Remembrance in Gdansk (AIPN Gd), Archives of the Institute of National Remembrance in Cracow (AIPN Kr), Archives of the Institute of National Remembrance in Rzeszow (AIPN Rz) and the Archive of the Main Board of the Association of Ukrainians in Poland (AZGZUwP).

źródłowym pochodzącym z licznych archiwów państwowych oraz z Instytutu Pamięci Narodowej¹. Omawiane dzieło zdecydowanie różni się od pozostałych prac zajmujących się tematyką mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce po II wojnie światowej, gdyż nie przedstawia poszczególnych wydarzeń w sposób chronologiczny i tematyczny, niemal dzień po dniu. Autor postawił sobie o wiele większy cel, a mianowicie pełną analizę działań organów bezpieczeństwa w kwestii tzw. nacjonalizmu ukraińskiego na Podkarpaciu w latach 1947-1989. Zaczyna się ona od przedstawienia przyczyn konfliktu pomiędzy Ukraińcami a Polakami. Duże znaczenie autor nadaje genezie ideologii narodowych kształtujących się w drugiej połowie XIX w. Zabieg ten może irytować osoby posiadające dużą wiedzę w tej dziedzinie. Niejako w sposób podręcznikowy, bez wchodzenia w szczegóły, Syrnyk przedstawił proces powstawania narodu ukraińskiego. Jednakże było to konieczne pod kątem czytelników, którzy nie znają przebiegu procesu powstania ukraińskiej świadomości narodowej. Temat ten rozwinięty został o opis historii ludności ukraińskiej w okresie międzywojennym i w czasie II wojny światowej. I w tym przypadku tekst ma za zadanie krótką rekapitulację powszechnie znanych dziejów, a także odpowiednie naświetlenie początków

¹ Archiwum Akt Nowych w Warszawie (AAN), Archiwum Państwowe w Rzeszowie (APRz), Archiwum Państwowe we Wrocławiu (APWr), Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Gdańsku (AIPN Gd), Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Krakowie (AIPN Kr), Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Rzeszowie (AIPN Rz) oraz Archiwum Zarządu Głównego Związku Ukraińców w Polsce (AZGZUwP).

topic was developed with a description of the history of the Ukrainian population in the interwar period and during World War II. And in this case the text is intended to briefly recapitulate the well-known history, as well as illuminate the origins of Polish-Ukrainian antagonism. The author repeatedly emphasizes the fact that both national groups were active in the same area, which was the main factor causing the conflict. The historical analysis that has been carried out thus contrasts with the increasingly popular, unfortunately, views on Polish or Ukrainian nationalism.

In the next part, the author deals with the history of the Podkarpackie region. In this way, he explains the causes of the Polish-Ukrainian conflict in this area and the reasons for running the infiltration by the security police in relation to the population living in Ukraine. Just as in the previous case, he analyzes fundamental historical issues that, to some extent, can irritate people more familiar with the issues mentioned. However, it should be borne in mind that books are written to a large extent so that their contents and the knowledge they contain reach the widest possible audience. This is especially necessary in connection with the history of national and ethnic minorities, which may give rise to legitimate emotions both among the general population and the minority. J. Syrnyk concentrates on the actions of the authorities of the People's Republic of Poland on the Ukrainian popu-

polsko-ukraińskiego antagonizmu. Autor niejednokrotnie podkreślił to, że obie grupy narodowe działały na tym samym obszarze, co było podstawowym czynnikiem powodującym konflikt. Przeprowadzona w taki sposób analiza historyczna przeciwstawia się ostatnio coraz bardziej, niestety, popularnym poglądom zahaczającym o polski bądź ukraiński nacjonalizm.

W następnej części autor zajął się dziejami na obszarze regionu podkarpackiego. W ten sposób przedstawione zostały przyczyny konfliktu polsko-ukraińskiego na tym terenie oraz powody prowadzenia pracy operacyjnej przez Bezpiekę w stosunku do zamieszkującej tu ludności ukraińskiej. Podobnie jak w poprzednim przypadku, dokonuje analizy fundamentalnych zagadnień historycznych, która w pewnym stopniu może irytować osoby bardziej obeznane ze wspomnianymi kwestiami. Jednak należy pamiętać, że w dużej mierze książki pisze się po to, aby ich treść oraz zawarta w nich wiedza docierała do jak najszerszej grupy odbiorców. Jest to konieczne zwłaszcza w powiązaniu z historią mniejszości narodowych i etnicznych, która może budzić uzasadnione emocje zarówno wśród ogółu mieszkańców danego kraju, jak i u przedstawicieli danej mniejszości. Jarosław Syrnyk skoncentrował się na poczynaniach władz Polski Ludowej w stosunku do ludności ukraińskiej. Ważne dla badacza było zwłaszcza odpowiednie przedstawienie ich działalności w okresie 1944-1947, która wywarła znaczny wpływ na sytuację Ukraińców w całym powojennym okresie. Ciekawym pomysłem jest ujęcie tego problemu od strony gospodarki i powiązanych z nią zachodzących ówczesnie procesów

lation. It is important for the researcher, in particular, to present their activities in the period 1944-1947, which had a significant impact on the situation of the Ukrainians in the whole post-war period. An interesting idea is to address this problem from the economy side and the social processes that are taking place at that time. It is interesting that historians usually focus on political events. Included in this section of the monograph, the statistical statements of the Ukrainian population in particular regions of the Podkarpacie Region from 1944 to 1989 provide a perfect complement to the problem. As a summary, the author has made a "collective portrait" of the local Ukrainian community, using the available historical sources, but he also used research methods applied in social sciences, psychology, and above all sociology. It should be noted that this approach allows for a much broader presentation of the subject than merely by presenting bare historical facts.

The main part of the discussed work deals with the security apparatus against the Ukrainian population living in the area of today's Podkarpackie Voivodeship. This is a typical historical analysis, based on available source material and chronology. The richness of the archives on this subject made the author have to carry out their proper selection to extract the relevant news. In the chapter *Rozpracowania*, the operations conducted by the secret police are described, both the larger ones, nation-

sołecznych. Jest to o tyle interesujące, że zazwyczaj historycy koncentrują się na wydarzeniach politycznych. Zawarte w tej części monografii zestawienia statystyczne dotyczące kształtowania się populacji ludności ukraińskiej w poszczególnych regionach Podkarpacia w ciągu lat 1944-1989 doskonale uzupełniają opisywaną problematykę. W ramach podsumowania autor sporządził „portret zbiorowy” lokalnej społeczności ukraińskiej, korzystając z dostępnych źródeł historycznych, ale i za pomocą metod badawczych stosowanych w naukach społecznych, psychologii, a przede wszystkim socjologii. Należy stwierdzić, że takie podejście umożliwiło o wiele szersze przedstawienie tematu niż jedynie poprzez zaprezentowanie suchych faktów historycznych.

Właściwa część omawianej pracy dotyczy działalności aparatu bezpieczeństwa wobec ludności ukraińskiej zamieszkującej na terenach dzisiejszego województwa podkarpackiego. Jest to typowa analiza historyczna, prowadzona na podstawie dostępnych materiałów źródłowych i chronologii. Bogactwo archiwaliów dotyczących tego zagadnienia spowodowało, że autor musiał przeprowadzić ich właściwą selekcję, by wydobyć odpowiednie wiadomości. W rozdziale *Rozpracowania* opisane zostały więc operacje prowadzone przez bezpiekę i to zarówno te większe, ogólnokrajowe, jak i na szczeblu wojewódzkim – lokalnym. W celu zaprezentowania sposobów pracy UB/SB autor posłużył się licznymi przykładami, nie stroniąc również od przedstawiania biogramów poszczególnych osób, którymi interesowały się służby. W rozdziale zatytułowa-

wide and at the voivodship level – the local ones. To illustrate the ways UB (Public Security Bureau) / SB (Secret Police) worked, the author used numerous examples, not to mention the biographies of individuals who were interested in the service. In the chapter entitled *Analiza formalna*, the researcher presents the structures of the Podkarpacki UB/SB and the profiles of local police officers. The analysis is of a structural form, where the author strips, layer by layer, functioning of the entire security apparatus.

Probably the most “mysterious” is the last chapter. The methodology is completely deviated from the historian’s work, and more suited to the ethnographer’s work ethic. At the very beginning of this fragment, the author discusses the notion of “Ukrainian nationalism”, which was widely used in propaganda, official documents, colloquial speech and scientific work in the period of People’s Republic of Poland. Using the semiotics and hermeneutics methods, J. Syrnyk carries out an analysis of this concept while using the definition of a myth in cultural studies. Nevertheless, the construction of theoretical concepts is not devoid of attachment in the source material. In this way, the analysis of the archives is devoid of sterile academic debate. It should be stated that the treatment of the problem of “Ukrainian nationalism” in the aforementioned manner contributes to the systematization of the whole issue. The ANT analysis² used by the author is

² *Actor-Network Theory* (ANT). Research method used in social sciences derived from constructivist conception. The basic element of the structure is the actor, that is, the component acting on other factors. It can be both a man and an object, or a concept.

nym *Analiza formalna* badacz przedstawił struktury podkarpackiego UB/SB oraz sylwetki tamtejszych funkcjonariuszy tajnej policji. Przeprowadzona analiza przybrała formę strukturalnej, gdzie autor obnażył, warstwa po warstwie, funkcjonowanie całego aparatu bezpieczeństwa.

Chyba najbardziej „tajemniczy” jest ostatni rozdział. Do jego skonstruowania posłużyła metodologia całkowicie odbiegająca od zasad pracy historyka, bardziej pasująca zaś do warsztatu pracy etnografa czy też kulturoznawcy. Na samym początku tego fragmentu autor podjął rozważania nad pojęciem nacjonalizmu ukraińskiego, które było powszechnie stosowane w propagandzie, oficjalnych dokumentach, mowie potocznej oraz w pracach naukowych w okresie Polski Ludowej. Wykorzystując metodę semiotyki i hermeneutyki, Syrnyk przeprowadził analizę tegoż pojęcia, równocześnie korzystając z definicji mitu, funkcjonującego w kulturoznawstwie. Niemniej konstruowanie koncepcji teoretycznych nie zostało pozbawione umocowania w materiale źródłowym. W ten sposób dokonana została analiza archiwaliów pozbawiona jałowej dysputy akademickiej. Należy stwierdzić, że potraktowanie problemu „nacjonalizmu ukraińskiego” w wyżej opisany sposób przyczyniło się do usystematyzowania całego zagadnienia. Zastosowana przez autora analiza ANT²

² Teoria ANT – teoria aktora sieci, z ang. *Actor-Network Theory* (ANT). Metoda badań stosowana w naukach społecznych wywodząca się z koncepcji konstruktywistycznych. Podstawowym elementem konstrukcji jest *aktant*, tj. składnik działający na inne czynniki. Może to być zarówno człowiek, jak i przedmiot czy też koncepcja. *Aktanty* działają na siebie, tworząc sieć powiązań. W zależności od przedmiotu analizy *aktant* może być rozbijany na poszczególne

intended to describe the relationship between the security officers and the persons involved. According to the researcher, its use has made it possible to make better use of the source material, while a completely different interpretation has facilitated the construction of certain social models. As a result, it becomes possible to notice unrecognized events or historical events, and consequently to draw quite innovative conclusions. The analysis of the source material using the ANT method enables the detection of network connections between the UB/SB officers and those who have been subject to operational activities.

In conclusion, it must be clearly stated that J. Syrnyk, using available scientific methods in his work, carries out an in-depth analysis of the whole subject matter. Although the presented work may be slightly annoying because of the superficial descriptions of political and social events, however, it will only affect people quite well aware of the subject matter. It is worth emphasizing that the use of atypical research methods led to the formulation of conclusions that could have not been noticed by J. Syrnyk if using only conventional methods of work. This way of working is important

Actants act on each other, forming a network of connections. Depending on the subject of analysis, the actant can be broken down into the individual factors of the network. Factors that are of great importance in theory have non-human factors, which are equally as important as the human factor. ANT emphasizes the importance of mentoring and semantic networks, not objects that influence the existence of the phenomenon under investigation. ANT is a relational theory, which assumes the need to maintain existing actors-networks. Stabilization assumes the existence of black boxes, that is, the phenomena described through the input and output, without having to break into smaller elements.

miała na celu opisanie relacji, jakie panowały pomiędzy funkcjonariuszami bezpieki a rozpracowanymi osobami. Zdaniem badacza jej zastosowanie pozwoliło na lepsze wykorzystanie materiału źródłowego, całkowicie zaś odmienny sposób interpretacji ułatwił budowę pewnych modeli społecznych. Dzięki temu stało się możliwe zauważenie niedostrzeżonych dotąd wydarzeń czy zjawisk historycznych, a w konsekwencji wyciągnięcie dosyć nowatorskich wniosków. Zastosowana analiza materiału źródłowego o metodę ANT pozwala na wykrycie powiązań sieci czynników istniejących pomiędzy funkcjonariuszami UB/SB a osobami, w stosunku do których były prowadzone działania operacyjne.

Konkludując, należy jasno stwierdzić, że Syrnyk, wykorzystując w swojej pracy dostępne metody naukowe, przeprowadził pogłębioną analizę całego poruszonego zagadnienia. Wprawdzie prezentowana praca może nieco irytować powierzchownością opisów wydarzeń politycznych oraz społecznych, jednak dotknie to jedynie osoby dosyć dobrze orientujące się w poruszanej tematyce. Warto podkreślić, że zastosowanie nietypowych dla historyka metod badawczych doprowadziło do sformułowania wniosków, które mogły ująć uwadze Syrnyka przy wykorzystaniu jedynie kon-

mniej czynniki-sieci. Duże znaczenie w teorii mają czynniki pozaludzkie, które mają równie wielkie znaczenie jak współczynnik społeczny. ANT podkreśla wagę sieci mentalno-semiotycznych, a nie przedmiotów, które wpływają na istnienie badanego zjawiska. ANT należy do teorii relacyjnych, co zakłada konieczność podtrzymywania istniejących akantów-sieci. W ramach stabilizacji zakłada się istnienie *czarnych skrzynek*, tj. zjawisk opisywanych przez wejścia i wyjścia, bez konieczności rozbijania na mniejsze elementy.

when, on the one hand, the researcher has an excess of source material and, on the other hand, the resource is biased and limited to only the selected elements. Attempting to reproduce the whole picture of the phenomena investigated having their place in history is almost impossible. It should be added that the concept of researching the past based on non-classical methods is gaining more and more supporters, and thus strongly contributes to a significant increase in knowledge, in this case concerning security activities against the Ukrainian minority in the period of People's Republic of Poland. To put it another way, it can be said that taking a different point of view makes it possible to find overlooked, neglected and forgotten elements. Exactly an attempt to differentiate the processes or interpretations of the source material should be considered as the greatest plus of this publication. At the very end, it is worth noting that it is difficult to argue with the thesis contained in J. Syrnyk's latest book, because his research methods are so innovative that they are not reflected in the existing literature of the subject. Therefore, the task of this review is not to point out any errors, but to emphasize the fact that this is an innovative and actually unrepresentative method of investigating the relations between the security apparatus and their "victims" in the current literature. It is also an in-depth analysis of the causes of conflict between

wencjonalnych metod pracy. Taki sposób pracy jest ważny, kiedy z jednej strony badacz dysponuje nadmiarem materiału źródłowego, z drugiej strony zaś zasób ten jest tendencyjny i ograniczony jedynie do wybranych elementów. Próba odtworzenia całości obrazu badanych zjawisk mających swoje miejsce w minionych dziejach jest wówczas prawie niemożliwa. Należy dodać, że koncepcja badania przeszłości oparta na nieklasycznych metodach zyskuje coraz więcej zwolenników i tym samym zdecydowanie przyczynia się do znacznego poszerzenia wiedzy, w tym przypadku dotyczącej działań bezpieki w stosunku do mniejszości ukraińskiej w okresie Polski Ludowej. Ujmując to nieco inaczej, można stwierdzić, że obranie innego punktu widzenia powoduje odnalezienie przeoczonych, pominiętych i zapomnianych elementów. Właśnie próba odmiennego analizowania zachodzących procesów czy interpretacji materiałów źródłowych powinna zostać zaliczona jako największy plus omawianej publikacji. Na końcu warto stwierdzić, że trudno polemizować z tezami zawartymi w najnowszej książce Syrnyka, gdyż metody badawcze zastosowane przez niego są na tyle nowatorskie, iż nie mają odzwierciedlenia w dotychczas istniejącej literaturze przedmiotu. Wobec tego zadaniem tej recenzji nie było wskazanie jakichś błędów, lecz uwypuklenie tego, że jest to nowatorski i właściwie niespotykany w dotychczasowej literaturze przedmiotu sposób badania relacji zachodzących pomiędzy działaniami aparatu bezpieczeństwa a ich „ofiarami”. To również pogłębiona analiza przyczyn konfliktu pomiędzy obiema grupami narodowymi

the two national groups after the Second World War, which resulted in the actions of the UB and the SB. For this reason, it is worthwhile to read this position and to reflect on the social relations between the elements necessary for security actions towards the Ukrainian people.

po II wojnie światowej, których konsekwencją były działania UB oraz SB. Z tego też powodu warto zapoznać się z tą pozycją i zastanowić się nad relacjami społecznymi zachodzącymi pomiędzy elementami koniecznymi do działań bezpieczeństwa wobec ludności ukraińskiej.

Sylwester Woźniak*

Polish Historical Society, Poland / Polskie Towarzystwo Historyczne, Polska

* Correspondence address: Polskie Towarzystwo Historyczne oddział w Zielonej Górze, ul. Zamenhofska 8/6, 65-001 Zielona Góra, Polska, e-mail: wozniaksylwester@gmail.com.